

Tizenkilencedik évfolyam. 1905

BCU Cluj-Napoca

BCPER202003503

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EGYETEMI KÖNYVTÁR

2 • 1906

KOLOZSVÁR

Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szivességét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia“ süzeteit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhoz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveleiből).

Czetz János
magyar tábornok.

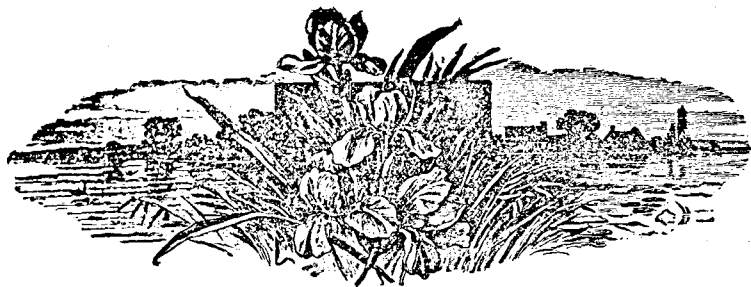
SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája
1905.

Czetz János
magyar honvédtábornok.

CZETZ JÁNOS

magyar honvédtábornok.

CZETZ JÁNOS

a katonai akadémia első igazgatója.

Az „Armenia“ mult évfolyamának november havi füzetében a többek közt ezeket irtam: „A mult hónapban (okt. 6) igen szomorú hírt hoztak a hazai lapok: azt irták, hogy Czett János magyar honvédtábornok szept. 6-án Buenos-Airesben meghalt. És ezt a leverő hírt egy Buenos-Airesben megjelenő német lap („Tagblatt“) után irták. Én még eddig semmi értesítést sem kaptam... és mivel hiszem, hogy, ha csakugyan igaz az odavaló „Tagblatt“ szomorú híradása, — családja engemet, ki nemcsak állandó levelezésben, de igen bizalmas viszonyban állottam a dicső tábornok úrral, a megrendítő esetről értesíteni fog. Azért várakozó állásba helyezkedem... és a halhatatlan nevet egyelőre még nem foglalom gyászkeretbe, hanem e helyett a következőket adom közre a nagyérdemű tábornokról“ — és az egész füzetet a dicső tábornok felejthetetlen emlékének szenteltem. Dolgozatomat a következő három részre osztottam:

I. Czikkely. Czetz János tábornok és Kossuth Lajos.

II. Czikkely. Czetz János tábornok és az „Armenia“ szerkesztője.

III. Czikkely. Czetz János tábornok és a hazai lapok.

Ennyit sem a hazában, sem a külföldön a nagynevű tábornokról nem írt — senki.

*

... És az a szomorú percz, melytől remegve féltem, csakugyan bekövetkezett; a nagyérdemű tábornok visszaadta nemes lelkét Teremtőjének... És a mit biztosan hittem, szintén megtörtént: Krisztina a nevű, nagymívelt-ségű leánya gyászkeretbe foglalt levél által értesített engemet a megrendítő eseményről, egyúttal elküldötte az „Al Social“ című lapnak (Buenos-Aires...) vonatkozó számát, mely összes terét (négy oldal) a nagy Czetz dicső emlékezetének szenteli. (A levelet látta a nagy tudós: dr. Herrmann Antal házamnál, ki a mondott spanyol nyelvű lapot magához is vette, hogy azt feldolgozza az „Armenia“ számára).

Tehát elköltözött az utolsó 48-as tábornok is az élők közül a halhatatlanok országába... Azonban országunk legnagyobb fiai között, kikkel az isteni Gondviselés megajándékozta édes hazánkat, már nem volt az utolsó; de akkor, midőn a haza körül szerzett megbecsülhetlen érdemeit kellett megjutalmazni, már a legeslegutolsó volt. — Az idegenség (Republica Argentina) jobban tudta szolgálatait (A 'legeslegutolsó' kifejezés nem az időre, hanem a jutalom mennyiségére vonatkozik) méltányolni: a kisebb érdemeket sokkal nagyobb mértékben jutalmazta; új hazájától évenként tizennégyezernégyszáz (14.400) korona nyugdíjt kapott. „Nemo propheta in patria sua“.

Még tavál (1904.) júniusban, tehát a tábornok halála előtt három hónappal egy kiváló államférfiú úgy nyilatkozott; hogy Czetz János Magyarország akkor élő fiai közt a legnagyobb... És ezt a legnagyobb férfitű csekélységem fedezte fel... és én létesíttem kapcsolatot közte és a Haza között. „Őn volt az első — így mondja

Buenos-Aires 1895. apr. 7. kelt levelében, — ki negyvennyolcz-kilenczediki események óta, újra említi kegyelettel a nevemet a magyar közönség előtt. Önt illeti tehát nyilvános hálám, minek jelentésére átküldöm ezen utolsó fényképemet: egyetlen példányt a magyar Hazában.“

És itt egy rövid visszapillantást kell vetnem a multra. Éltem legnagyobb részét a tanárság terén és az írói pályán töltöttem. Mindkét irányú hasznos működésemért részesültem elég elismerésben; de más jutalmat se nem kerestem, se nem kaptam. Nem kerestem; mert tudtam azt, hogy: „A tisztelet a keresőt kerüli és a kerülőt keresi.“ És ime: rajtam is teljesedésbe ment az idézett közmondás; mert csakugyan a tisztelet keresett fel engemet akkor, midőn a dicső tábornok drága fényképével jutalmazta meg írói munkásságomat. Ezt a fölötte becses ereklyét, mely „egyetlen példány a magyar Hazában,“ a jelen füzet elején látja a szives olvasó. A kis arczképet, melyet szintén ezen cikkely elején kezdő dísz gyanánt adok közre, mult év (1904) áug. 20-án, tehát a halhatatlan nevű tábornok halála előtt tizenhét nappal kaptam a „Caras y Caretas“ czimű lappal együtt, mely lap a buenos-airesi katonai akadémia fennállásának 34. évfordulója alkalmából közli a mondott akadémia eddigi volt igazgatóinak, kik között a nagy Czetz János volt az első, — arczképeit. *)

De tanári hosszas munkásságomat is közvetve Czetz tábornok jutalmazta meg, midőn az ő ajánlatára a buenos-airesi rendező bizottság egy olyan világra szóló, páratlan bankettre hívta meg néhány évvel ezelőtt csekélységemet, melyen hét koronás fő volt jelen. A meghívást az ünnepélyt megelőzőleg három hónappal előbb kaptam meg. Kell-e ennél nagyobb kitüntetés? Tudtommal — legalább

*) Con una simpatica fiesta se celebró el martes último el 34-o aniversario de la fundación del collegio militar que par iniciativa del general Sarmiento y del entonces ministro de la guerra, coronel Martin de Gainza, organizo el inolvidable coronel don Juan F. Czetz, su primer director. (Idézet a mondott spanyol lapból.)

ezt irták nekem akkor Buenos-Airesből — egész Európából csak igénytelenségem volt erre az ünnepélyre meghiva . . .

Azonban a legnagyobb kitüntetés, melyben Isten jóvoltából az életben részesültem, akkor jutott osztályrészemül, midőn Czetz János munkatársaim díszes sorába állott és engemet őszinte barátságával ajándékozott meg.

Utolsó levelében arra kért, hogy sorait, melyekkel hazájától és csekélységmentől bucsúzik, tegyem közzé lapomban. Teljesitem szomorú kötelességemet, midőn ismételtén közreadom ezen nagybecsű szókat: „Sajnálom, hogy oly rettentő messze vagyunk egymástól, hogy testi állapotom miatt sem javaltatott, annyi derék és szeretett barátomat hazánk szent földjén átkarolni és bucsút venni szülőföldemtől. — Sic fata tulerunt. Kérem Önt, legyen tehát tolmácsa szivből eredő igaz érzelmeimnek az egész magyar és az igaz magyar érzésű örmény világban, különösen a nők, kiváló írónők és a fejlődő fiatalság körében. Ragaszkodjanak teljes erővel a magyar hazához!”

A magyarok Istene áldja Önt s egész családját legszebb adományaival. E kérést intézi a Mindenhatóhoz egy a honából a sors kemény keze által megfosztott honfiú s Önnek a síron túl is hálás barátja: Czetz János, 48/49-iki honvédtábornok“ . . .

Csak egy vigasztalásom van és ez az, hogy megbecsülhetlen barátságát megtartja boldogult számomra még „a síron túl is.“ Én is megtartom arczképeit, leveleit ereklye gyanánt. Megtartja a hazai örménység, melynek soraiból emelkedett fel a katonai ranglétra legmagasabb fokozatáig, — az „Armenia“ füzeteit, melyekben marandó emlék van a vitéz tábornok számára felállítva; szentelt emlékét pedig áldásban tartjuk!

SZONGOTT KRISTÓF.

AZ ELSŐ EZER KORONA.

Mint újévi üdvözetlet
Sugallja Szent-Gergely:
„Muzeumot építsetek,
S lesz új örmény kegyhely!”

S e jelszóra gyűltszázával
Sok ereklje össze,
A kegyelet virágával
Koszoruba kötve.

Együtt drága kincscsé válik,
Mi szétszórva lim-lom . . .
S tán második Ecsmiádzint
Szül e kulturtemplom (?)

Hisz' az ősi örmény kereszt
Szent jelvénye alatt
Kapta, lám, az első ezrest
A muzeum-alap.

Értsük meg hát az intelmet,
S tisztelve Szent-Gergelyt,
Mint angyali üdvözetlet
Kövessük a nemes tettet,
Melyet Hájk megszentelt.

ARARÁTI.

A MAGYAROK EREDETE ÉS ŐSLAKA.

Irtta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Első közlemény.)

BEVEZETÉS.

„Mi csak folyton szavaljuk magyarságunkat, de egyéb magyar dolgot nem is csinálunk.“
(A „Budapesti Hírlap“ 1904. aug. 20. „A nemzet és parlament“ című cikkéből).

Én magyarságomat soha sem szavaltam, de csináltam egyéb magyar dolgot — eleget. A legmagyarabb dolgot pedig akkor csináltam; midőn ezt a munkát irtam.

Ezen munkámat két része osztom. Az első részben az iránymesterek által alapított iskolákról szólok — röviden; a második részben fáradságos kutatásaim eredményeit adom elő.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Első rész.

Iránymesterek.

I. Czikkely. A különböző irányok általában.

„Tudva van, hogy a magyarok eredete — mondja egy ahhoz értő egyén — különösen a honfoglalást megelőző időben való alakulása mind e mai napig nincsen teljesen tisztázva és hogy erre nézve nem kisebb emberek, mint Vámbéry és Hunfalvy Pál ellentétes álláspontot foglaltak el. A míg Vámbéry a török eredetet vitatta, addig Hunfalvy Pál a finn-ugorságot állította első sorba s ettől származtatta a nemzetet. A mult század utolsó harmadában pedig különösen az összehasonlító nyelvészet ragadta meg a vezetést, a finn-ugor felfogásnak kedvezve. De a nyelvrokonság minden egyezése sem vethetett világot másra, mint az érintkezésre. Az eredet kétséges maradt és az ma is.

Vámbéry, mint az ázsiai törökség kiváló ismerője, ezen az alapon nyelvész és ethnographus, — Hunfalvy Pál, mint előkelő finn-ugor nyelvész és ethnographus, — a Budenz-iskola pedig leginkább összehasonlító nyelvészeti alapon vitatta a maga igazát; ezek mellett a történészek törtek ládsát a hagyományok, krónikák alapján; de meggyőző, végső eredményre egyik irány sem jutott.“ („Vasárnapi Ujság“ 1903. 8. sz.).

* * *

Eddig — tudtommal — ötféle irányban történt kutatás. Munkám ezen része tehát — az előző első cikkelyen kívül még öt cikkelyt foglal magában. A második cikkely a finn-ugor rokonságról, a harmadik a török-tatár rokonságról, a negyedik a finn-ugor és török-tatár rokonságról szól, az ötödik a történettudósok által követett irányról és végre a hatodik azon irányról beszél, melyben Lukácsi Kristóf haladott.

BCU Cluj / Cluj University Library II. Cikkely. Finn-ugor rokonság.

I. Fejezet. A magyar kevert nyelv.

Tudjuk, hogy a magyar nyelvben vannak finn-¹⁾ ugor²⁾ elemek. Ebből a ténykörülményből aztán ezt a

¹⁾ A népvándorlásban (a IV. századtól a IX. század végéig) két irányt különböztetünk meg. Az egyik Keletről, Ázsia felől, a pusztából indul ki, a hol általában véve, török népek laktak, és nyugatra tart; a másik északról, erdős vidékekről, azoknak a népeknek köréből vonul le délre, melyeket, jobb név hiányában, — ma is még e régi hazában lakó legnyugatibb törzsük itt — finnek nevezünk, egyelőre, a Fekete-tenger közelében megállapodik. (Pauler Gyula. A magyar nemzet története Szent-Istvánig, 1 lap).

²⁾ Az ugor ethnikai név eredetileg törökökre vonatkozott, — mondja maga Vámbéry. A török faj, 85 lap s gróf Kuun Géza már 1873-ban írta: „Az ugor név igen alkalmas arra, hogy azon török-tatár népek gyűjtő neve legyen, melyek már a Kr. előtti időben a Kaspi-tenger a Tauris nyugoti határai közt szerte-széjjel terjedtek.“ (Adalékok Krim történetéhez, Ért. a Ny. és Szépt. köréből III/10, 32 l.). Ujabban Munkácsi B. fejtegette e kérdést helyesen. „Az ugor népnevezet eredete,“ Ethnographia,

két következtetést vont le a finn-ugor iskola; először, hogy a magyar nyelv és a finn-ugor nyelvek között rokonság létezik és másodsor azt, hogy a magyarok finn-ugor eredetűek. Az első bebizonyított állítást mindenki, a ki evvel a fontos kérdéssel foglalkozott, készséggel elfogadta; ellenben a második következtetés kérdése még eddig eldöntve nincs. Én az eredetről munkám második részében szólok; itt pedig csak annyit mondom, hogy: „Nyelvi sajátságok még nem bizonyítják megdönthetetlenül valamely népnek faji hovatartozandóságát; mert a népek nyelvcsereinek is vannak alávetve: számos olyan népet ismerünk, mely nyelvét egy egészen idegennel cserélte fel.“¹⁾

Arra, hogy „a nyelvi sajátságok még nem bizonyítják megdönthetetlenül valamely népnek faji hovatartozandóságát,“ hozhatnék fel az elégnél is több bizonyító példát a hazai örmény nyelvből; azonban tér kimelés szempontjából jelen alkalommal elégedjünk meg egy-két példával.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az örménynek, mely Ázsiában a világ legrégebb kulturnépeihez tartozott, a „villa“ (die Gabel) szó kifejezésére van öt szava is: ezekhsáni (*եղեքսանի*), érgmádni (*եղմանի*), ergumád (*եղման*), bádarákhágh (*կերպրոյ սլանարարան*), mészáhán (*մաշան*), — és mégis a hazai örmények ősei Moldva-Oláhországban idővel a mondott fogalom kifejezésére, az említett szép, jelentéssel bíró szavak mellözésével, az őket környező, nagyobb számú oláhok szavát kezdték használni, úgy, hogy már e hazába a „furcuță“ szót hozták be magukkal.*) Így cserélték fel az örmény

VI. 349 kk. II. Ebből kitünik, hogy az ugor név (hogy a most szokott formát használjam a görög írók ogur, ugor formája helyett) nem ellentéte a töröknek, mint rendszeren vesszük, hanem alfaja, mint pl. a szász a németnek. (Pauler Gyula, A magyar nemzet története Szent-Istvánig, 119 lap.)

¹⁾ Vámbéry Armin, Magyarok eredete. Pallas-Lexiczn, 12. kötet.

*) A furcuță tehát csak kicserélt szó, mely körülményből sem az nem következik, hogy Moldva-Oláhország „befolyást gyakorolt volna (az örmények) műveltségére,“ sem az, hogy a villa használatát az örmény (ki Ázsiában és itt is arany-villával élt, mig

ősök néhány nemzeti szót a török-tatórok (khel, ászlán, chárib, dolváth...), a lengyelek (moroz, zsolob...), az oláhok (negruț, bătrîn...) és végre a magyarok közt (bokor, kaput...). Bokor volt elég Örményországban, szavuk is volt ezen fogalom kifejezésére, használták is hosszas vándorlásuk alatt (kipcsak-tatórok földje, Krim, Lengyelország, Moldva-Oláhország); e hazában mégis a múlt században a thuph *թուփ* örmény szót felcserélték a 'bokor' magyar szóval...

A felhozott példákból is látszik, hogy a gazdag örmény nyelv azon ágában (tájnyelv, Transilvaniaca), melyet a hazai örmények beszélnek, van török-tatár, perzsa, olasz (Krimben érintkeztek a genuai olaszokkal [koppolongi = coppa longa: hajtű], lengyel, oláh, magyar szó is; de azért ezen körülményből (úgy is azok nem szükségből kölcsön vett szavak, hanem csak kicserélt szavak) sem az nem következik, hogy az örmény rokonságban áll a mondott nyelvekkel, annál kevésbé az, hogy az örmény nép azoktól vette volna eredetét; hanem egyszerűen csak az, hogy az örmény ősök a beköltözés előtt érintkeztek, bizonyos ideig együtt laktak a mondott nemzetekkel.

Ez történhetett a magyar nyelvvel is! Mert volt a magyarnak elegendő szava és tehát ki tudta magát fejteni minden körülmények között szabatosan — magyarul; de érinkezésbe jött a finn-ugorokkal... és a hosszas együttlakozás alatt kicserélt egyes szavakat — a finn-ugorokkal. Kicserélt; mert a finn-ugor, ki műveltségben sokkal alantabb állott a magyarnál, nem tudta megtanulni a magyar szót... és mivel a magyarnak: az urnak érintkeznie kellett szolgájával: a finn-ugorral, — az úr: a magyar tanulta meg a tudatlan szolgának nyelvét és a

Moldva-Oláhország lakóinak nagy része talán (?) még fa-villát sem használt) a moldvaiaktól tanulta volna el a villa használatát. (Állításom bebizonyítására megjegyzem itt zárójel közt azt, hogy még most is van akárhány hazai örmény háznál arany-evőeszköz — kés, kanál, villa, melyeket az ősök beköltözés alkalmával magukkal hoztak)...

szolga nyelvén szólott szolgájához. Így cserélődtek ki egyes magyar szavak finn-ugor szavakkal...

* * *

Itt minden megjegyzés nélkül közre adom azt a pár sort, mit Hollósy István a dákokról írott munkájában mond: „Ha a csuvasz, cseremis, vojták, zürjen népmesék helyett a tibeti, chinai, arab, perzsa, örmény, török, lengyel és orosz historiai kútfőket, e mérhetlen kincseket jobban kultiválnák a tudósok: úgy világosabb volna a kaukazusi szkytha népek multja Nyugaton.“ („Armenia“ 1888. évi évfolyam, 158 lap).

III. Czikkely. Török-tatár rokonság.

1. Fejezet. Török-tatár törzsek.

...„Idők során a finn-ugor néptörzsek egymástól elszakadtak és akkor a magyarok délfelé vonulva, török-tatár törzsekkel kerültek össze. Nagyon sok fontos fogalmat és szót kölcsönöztek új szomszédaitól, ilyenek pl.:

Barom, bika, borjú, disznó, macska, tyuk.

Buza, árpa, fa, alma, bor, sör.

Sátor, csárda, korsó, kulacs, takács, kalpag, csizma.

Háború, béke, sereg, csata, íj, kard, balta, bicsak, buzogány, kantár, bátor, gyáva.

Gyűlés, tanács, törvény.

Világ, csillag, nyár, ősz, homok tenger, hajó...

Kitetszik ezekből, hogy ezek a török-tatár¹⁾ néptörzsek nagy befolyást gyakoroltak a magyarok műveltségére.

¹⁾ A törökökről, a török névről mint általános elnevezésről, Theophylaktos Simokatta I. 8. III. 6. Im Mittelalter verstand man — mondja helyesen Peschel (Abhandlungen zur Erd- und Völkerkunde, Neue Folge II. 9. I. 1 és ilyformán 37. I.) — unter Türken, was die Alten unter Scythen, wir jelzt unter Tataren verstehen, nämlich Nomadenvölker.“ Érdekes e tekintetben Urbicius taktikai művének egyik cikkelye, melyben azt olvassuk: Πῶς δὲ Σκυθαῖς ἀρμυζέσθαι τοῦτ' ἐστὶν Ἀραβοῖς καὶ Τοῦρκοῖς, καὶ λοιποῖς ὁμοδαίτοις αὐτῶν Ὀβρινοῖς ἔθρεσι (i. h. 5. I.): „Mikép kell harcolni a skythákkal, vagyis avarokkal és turkokkal és a többi hasontermészetű hún népekkel.“ (Pauler Gyula, A magyar nemzet története Szent-Istvánig, 120. lap.)

gére. De nemcsak a nép nyelve változott, megváltoztak szokásai, erkölcsi és életmódja úgy, hogy később az Európában megjelenő magyar népet török származású népek tartották.“ (Mangold Lajos, A magyarok története. Hatodik átdolgozott és bővített kiadás. 1900. 12 lap).

2. Fejezet. Gyakoroltak-e a török-tatár néptörzsek befolyást a magyarok műveltségére?

Az előbbi fejezet mindjárt elől azt mondja: „Nagyon sok fontos fogalmat és szót kölcsönöztek (?) a magyarok új szomszédaiktól, a török-tatár törzsektől.“ E helyett helyesen — szerény véleményem szerint — talán csak ennyit kellett volna mondani: „Ime ezek török-tatár szavak (de nem kölcsön-szavak)... és ebből az következik, hogy a magyarok és a török-tatár törzsek rokonok.“ Csekélységem csak ennyit mondott volna: „Mikor a magyar nemzet megalakult és összeállította szókincsét, a magyar nyelvbe a török-tatár néptörzsek nyelvéből ezeket a szavakat vette fel...“ De azt már nem mondanám, hogy „kölcsönözte“ ezeket a szókat még akkor sem, ha a felvett szavak mind eredeti török-tatár szavak lennének is. Azonban nem azok; mert a török nyelv nagyobb részt arab, perzsa, görög, latin, örmény stb. nyelvből kölcsönvett szavakból áll. Az előbb (III. Czikkely, 1. Fejezet) idézett szavak közül is négy (macska, fa, törvény, nyár) örmény szó... Ezek után azt mondom, hogy a magyar, midőn megalakította szókincsét, a mutatkozott szükségét a maga forrásából merítette, mely forráshoz gyakran elfáradt a senyvedő török-tatár is. A forrást azonban munkám második részében nevezem meg.

Itt most még csak azt mondom, hogy a nomád török-tatár nem „nagy,“ hanem igen csekély befolyást gyakorolt a magyarok műveltségére; mert a műveletlen török-tatár, mely legfőlebb egy-két iparághoz és ezenkívül a földműveléshez értett és melynek testi erején kívül vakmerő hátországát használta a háborúban a magyar,

— hogyan gyakorolhatott ‚nagy‘ befolyást a magyarok műveltségére?

* * *

És itt — mielőtt általmennék a következő cikkelyre, szó szerint ide írom hazánk páratlan publicistájának, a tudós Bartha Miklósnak nagyon figyelemre méltó igaz szavait, melyeket a mondott ragyogó tollú író „Tar Mihaly“ című vezércikkéből („Magyarország“ 1903. jan. 16. 14. szám) vettem át:

„Szívesen elhinni más népekről, hogy van öskultúrájuk: ez a magyar tudományosság jó tulajdonsága. De lebecsülni a magyar faj képességeit: ez a magyar tudományosság hitvány divatja... Ha olyanok lettek volna az ősök, a milyeneknek legtöbb tudósunk feltünteti: bizony semmirevaló fajzat lettek volna. Azt nézik, hogy mit jegyzett fel róluk a megijedt, babonás és tudatlan német frater és nem a tényekből következtetnek az ősök képességeire. Évtizedek óta azon kéjelegnek nyelvészeink (legtöbbnyire idegen származású férfiak, a kik irataikban egy ép, egészséges, tőzsgyökeres magyar mondatot hátra nem hagytak), hogy nyelvünk miként alakult ki a finn, szláv, germán, szanszkrit és a jó Isten tudná még miféle nyelvekből? Arra nem gondolnak, hogy az érintkezésben nemcsak kölcsönkérők, hanem hitelezők is lehettünk.

Fölvetem a honfoglalás kérdését és a vezérek korát. Kérdem mehetett-e végbe az a hódítás és a győzelmeknek másfélszázados sorozata a magyar faj magasfokú hadi tudománya és nagy intelligenciája nélkül? Kérdem, hogy mutat-e föl a világhistoria kiválóbb államalkotási képességet, mint a milyenről Pusztaszeren a magyar faj bizonyosságot tett? Aztán miről tanuskodik a keresztény vallás felvétele, a királyság megalkotása, páratlan alkotmányunk létrehozása, az önkormányzati ösztönök elhelyezkedése a vármegyék keretében, az önálló magyar magánjog rendszerének létesítése, az újraéledés a tatárjárás után, a választási elv következetes gyakorlása a csösztől fel a királyig? A veszteségek kiheverése, a történelmi nagy próbák kiállása, a világhatalmakkal való mérkőzések, nyelvünk fennmaradása, tisztasága és fejlődése a latin nyelv uralma

alatt, — mit bizonyít ez? Színben, hangulatban, érzésekben, szilajságban, bánatban és pajzánságban gazdag népzeneink, — mit bizonyít mindez egyebet, mint fajunknak nagy lelki-testi képességeit, magas értelmi tehetségét és termelő erejének mérhetlen nagyságát?

Az olyan tudománynak, mely fajunk valódi képességeit lefokozza, nincs nemzetnevelő hatása, az olyan elhomályosítja a hajdankornak legszebb és legtanulságosabb képeit“ . . .

IV. Czikkely. Finn-ugor és török-tatár rokonság.

1. *Fejezet. Vámbéry a magyarság nemzeti létéről.*

Budenz és iskolája azt bizonyították, hogy a magyarság a finn-ugorokkal áll rokonságban. Ezekkel szemben Vámbéry azt állította, hogy a magyarok török-tatár eredetűek.

Később azonban maga Vámbéry ezeket mondja: „A magyar nyelv egy török és egy, az ugor csoporthoz tartozó, de közelebből nem ismert nyelvjárásnak intenzív keveredéséből alakult, oly keveredésből, mely nemcsak a szókincsre, hanem még az alaktanra is nagy befolyással volt, a minek folytán akár a finn-ugor, akár a török-tatár csoportba való határozott besorozása elejétől fogva meg van nehezítve. Míg a magyar nyelv alaktana túlnyomólag, habár nem kizárólagosan, ugor jellemet mutat, addig szókincsének túlnyomó részéhez a török-tatár nyelvjárásokban találunk analógiát és pedig főleg a keleti, tehát a régebbi török nyelvterületen, mely körülmény éppen világosan bizonyítja, hogy a török nyelvi elemek már régen, a történet előtti korban csatlakoztak ama ugor nyelvjáráshoz és hogy — ezek szerint — a nyelvösszeolvadás nagyon régi eredetű“ . . .

„Mindent összevéve, a kulturszavak tanúsága alapján, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a magyarság nemzeti léte török és ugor elemek összeolvadásával veszi kezdetét, további fejlődésére azonban török, illetőleg harcziás nomád társadalom volt elhatározó befolyással. Ama néptöredékek, melyek egykor hunnok,

avarok és hungárok nevéen voltak ismeretesek; a X. század folyamán nemzeti és politikai elnevezésül a „magyar, nevet vették fel, míg ezek nyelvi tekintetben beleolvadtak a Pannoniában talált szövetségeseik és alattvalók tömegében“.

2. Fejezet. A különböző irányban végzett munkásság eredménye.

És most itt — mielőtt általmennék a következő cikelyre — kérdelem: mi az eredménye a mondott három irányban eddig folytatott fáradságos munkásságnak? Válasz: ezen munkásság állapította meg azt, hogy a magyar nyelv szókincsének, melyek a finn-ugor és melyek a török-tatár elemei. De „honnan jött a magyar nép? hol volt őshazája? hol keressük rokonságát? Oly kérdések, melyekre a tudomány nem bir határozott választ adni“. (Sebestyén Gyula).

Én, Isten segítségével, megpróbálkozom ezekre is választ adni és hiszem, hogy válaszom kielégítő lesz. . . .

AZ ÖRMÉNY HÁZ.

A ház építési stýlje, alakja, diszítése, berendezése többnyire már külső jelekben is mutatja, hogy azt valamely népfaj a neki sajátos jellemvonásokkal ruházta föl.

Az örményekre vonatkozólag eddigelé legkimerítőbb és legbecsesebb e tekintetben az a tanulmány, mely Der-Movszesziáncz, ecsmiádzini tanár tollából került ki s a bécsi embertani társulat 1892-beli évkönyvében „Das armenische Bauernhaus“ czimen német nyelven is megjelent.

Természetesen a jeles örmény etnográfus a keleti örmények néprajzával foglalkozik. Boloz Antoniewicz a lengyel-örmények, Dán Dömötör a bukovinai örmények házait tanulmányozták; Szongott, Kristóf pedig a ma-

gyar-örménységre nézve szintén a közös háztípus egyes érdekesebb sajátságaival foglalkozott.

A Der-Movszesziáncz tanulmányának magyarra fordítását avagy szakszerű ismertetését kellene az „Armenia“-ban bemutatni, mert az alczímből következően (Ein Culturbild der Armenier) nagyérdekű kulturképét rajzolhatja meg a ház keretében a keleti örmény testvérek élet- és háztartási viszonyainak, már pedig ez előttünk a nyelvészeti kutatásoknál is fontosabb.

A bukovinai örmény házaknak magas, hegyes ormu a tetejük, melynek rendesen keleti oldalán két padláslyuk van kémények helyett. A tető díszítésére annak a gerincze két sarkára két villámhárítóhoz hasonló, méternyi magas esztergályozott póznát tűznek föl.

Négyszögű meglehetősen magas házaik és a házakat környező téres udvarok, valamint utczáik is tiszták.

A több lakóhelyiségből álló házak szobáiban hosszú keleti divánokat látunk, melyek ülő- és hálóhelyül is szolgálnak egyúttal; de látunk divatos izlésű butorokat is, a minökkel lakásaik sokszor nagyon is fényüzőleg, bár nem zsúfoltan vannak felszerelve.

Házaik körül rendesen tornácz fut végig vagy legalább egy fa- vagy köroszlopokon nyugvó veránda.

E házak építés módját különben a románoktól vették át.

A körülfutó folyosó vagy az előtornácz árnyékában ül meleg nyári délutánokon az itt-ott még bő, ránczos keleti köntösét viselő gazda. A lengyel-örményeknél pl. Szniatynban az örmény izlés leginkább a sajátzerű tetőzetű faépületekben nyilvánul.

A meglehetősen nehézkes és dísztelen földszintes épület fölött váratlan meglepetésül magas, igen hegyes és merészen hajlitott fődél, az úgynevezett dzádzug emelkedik; a két oromra tűzött lándzsaalakú körülbelül egy méternyi magas csúcs (stilp) igen beszédesen fejezi ki a röptében való emelkedés heves vágyát. Valósággal a nép jellemét látszik kipéldázni ez a vaskos, nehézkes, közönbős alapról hirteten minden átmenet nélkül mintegy epés hevességgel föllobbanó törekvés.

Az erdélyi örmény házak még fönmaradt régi min-táit szintén a magas tetők jellemzik, melyeknek a két padlás nyílása között olykor szoborfülke látható.

Legtipikusabb a széles kapúval és 3 ablakkal ellátott földszintes ház, a kapú fölött szoborfülkével és benne Szent-Gergelyt ábrázoló szoborral vagy szentképpel, mely előtt szombatonként a régiek még egy emberöltő előtt is rendszeren mécseszt gyújtottak. Erzsébetvárosön van egy olyan homlokzatú ház a piacon, hol a szentképet ábrázoló festmény az ablakok közt foglal helyet. Továbbá vannak úgynevezett testvérházak, a midön 2 testvér egy közös kapúval ellátott udvaron jobbra és balra eső épületben lakott. Ez különben átvett típus.

Sok háznak a kapúja fölött vagy két oldalt a bejárástól jobbra és balra eső oszlopköveken nemesi czimerek, párkánydíszek láthatók, avagy feliratok és évszámok olvashatók. Ilyenek többek közt Szamosújvárt a Dániel-, Karátsonyi-, Lászlóffy-házak, Erzsébetvárosön a Lengyel-, Grove- és Csiky-házak.

Érdekes az erzsébetvárosi ó-templom csúcsives kapújának több soros ma is épen maradt örmény feliratos kőbélése, különben a Salamon-templom kapú-zábei is a keleti építészet műremekei. — A szépvízi és gyergyószentmiklósi örmény templomok várszerű magas védőfala, valamint a lakóházak is jóformán székely jelleget tüntetnek fel.

Ámde visszatérve Der-Movszesziáncz tanár néprajzi könyvére, mindenekelőtt való fontos teendőnek vélem, hogy annak a tartalma közkinccsé váljék s így a keleten és egyebütt lakó örménység szép építési és házberendezési sajátságait esetleg bár rudimentumokban összehasonlíthassuk.

MERZA GYULA.

AZ ÁRVA KARÁCSONYA

Irta: KRITSA RÓZA.

Karácsony estén reménytelten várják
A gyermekek az anygalka jöttét;
Ő hozza el nekik a karácsonyfát,
Rajta a kis Jézus küldeményét.
A kisdedeket a Jézus szereti
S születésének évfordulóján,
Őket ajándékkal örvendezteti,
Lelkükben boldog emléket hagyván.

Aranyos gyümölcsök a karácsonyfán,
A kis gyertyák fényétől csillognak,
Játékok s cukorkák mindegyik ágán
S tetején a betlehem-i csillag;
A csinos öltönyök és képes könyvek,
Diszítik a fának talapzatát;
Van öröm ott, hol az angyal megjelent,
Hozva a ragyogó karácsonyfát.

E szent estét mindenütt megünneplik;
Zajosan vigadnak a gyermekek,
A mire vágyott, megkapta mindegyik,
Gyönyörrel nézik a szülők őket.
Csak ott, abban a házban nincs vigság,
Hol nagyanyjával lakik Ilonka;
Neki nem vitt az angyal karácsonyfát,
Pedig ő is reménytelten várta.

Máskor a kis Jézus küldött ajándékot:
Babát, butort, edényt s szép ruhácskát;
S a kis Ilonka akkor oly boldog volt,
De most nagyon elbusulta magát.
A nagymamájáért is fáj a szive,
Ki már több napja fekszik betegen;
Csak őt is ne vinnék a temetőbe,
Hova a mamát tették nemrégén.

Úgy eltűnődött az árva Ilonka,
— Aki az apját nem is ismerte, —
Hogyha a jó nagymama is itthagyná,
Nem lesz senki, ki őtet szeresse.

Szegény leányka, akkor még kicsiny volt,
Mikor az atyja őket elhagyta;
Egy kaczer nővel messzire távozott
S anyját ez vitte oly korán a sírba.

*

Betlehemesek járnak házról-házra,
Jézus születését dicsőítve,
Feledhetlen édes emléket hagyva,
A gyermekek fogékony lelkében;
Az utcákon bolyong egy sötét alak,
Komor gondolatokba mélyedve,
Kebléből koronként mély sóhaj fakad,
A mult képe tárul fel előtte:

Látja a szelid, gondos édesanyát,
A forrón szerető feleséget,
A kedves, szép, ragyogó kis lánykát,
A kiket ő oly nagyon szeretett.
Családi élete igen boldog volt,
De egy nőnek hatalmába esett,
Ki rá veszedelmes bűbájt gyakorolt
S hálójából nem menekülhetett.

Nagy összeg pénzt vett fel birtokaira
S elment a csábos nővel messzire;
Itthon a családját nyomorba hagyva,
Mert mindene el lett árverezve.
Gyönyörben uszott a csábos nő mellett,
Feledve lett szerető családja;
De pénze elfogyván, új kedvest szerzett
A csapodár nő és őt elhagyta.

A merre utja viszi, mindenünnen
Vidám, zaj hallszik ki a házából;
E szent estét boldog családi körben
Tölti mindenki. És ő koberol.
Kinos fájó érzés szorítja szívét,
Hogy úgy eljásza a boldogságát:
Elhagyta szerető, szelid jó nejét,
Édesanyját és kis leánykáját.

Egy kis házhoz ért bolyongása közben
S mintegy delejes erő vonzotta,
Hogy megálljon s az ablakon benézzen,
A látványtól lelke felzokoga:

Felismerte anyját, ki ágyban feküdt;
Szive sugta, hogy az a lányka
Az ő gyermeke, ki az ágy mellett ült;
De hol van neje, a jó Aranka?

Vajjon nyerne-e tőlük bocsánatot,
Ha bemenne? Hogy fogadná anyja
És neje, kiknek annyi bűt okozott
Ő, a hűtlen férj, a rossz apa. . . .
„Dicsőség legyen az Istennek mennyben,
Az emberekben béke lakozzék!“
E szép szavak hangzottak közelében;
A betlehemesek énekelték.

Reszketve felindulástól s hidegtől,
Félénken nyitott be a kis házba.
Ott bent megijedtek a jövevénytől;
De felismerve őt édesanyja,
A leánykának mondá: „Ne félj tőle,
Mert ő az én fiam s neked atyád;
A Jézus hozzánk visszavezérelte.“
Ilon átkarolá atyja nyakát.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Nem tudtam — szolt — hogy te vagy az én atyám,
Azért ijedtem meg; de örvendek most,
Mert habár nincs is nekem karácsonyfám,
Jobb, hogy téged Jézus visszahozott.“
E kis családnak is szerzett örömet,
Karácsony estéjén a Jézuska,
Csak a férfi lelken maradt még felleg,
Hogy nejeének halálát okozta.

ADATOK

A SZAMOSÚJVÁRI ÉS A HAZAI ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Régi utazók, akik Erdélyben megfordultak és régi historikusok, akik Erdély történetéről egykoron irtak, idejük és céljuk viszonyaihoz képest megemlékeztek a szamosújvári várról és a hazai örményekről is egyaránt

műveikben. Az ilyen szétszórt adatok összegyűjtésén épül a historiai tudás teljessége; azért külön is megindokolni ezen adatok ismeretének szükségét, egészen fölösleges, mivelhogy a historikusok körében egy pillanatig sem volt fontosságuk kétségbe vonva. Nehány adatot tehát lejegyeztünk mi is különböző írók műveiből azzal az intenczióval, hogy az adatgyűjtés munkáját a szamosújvári várra, Szamosújvárra és a hazai örménységre vonatkozó irodalomban előbbre vigyük. Ezzel a szándékkal fogjuk a további közlemények folyamán a feljegyzésre érdemes adatokat e lap hasábjain közzétenni.

*

Egyike a legrégebbi íróknak, kinek művében a szamosújvári várról említés tétetik, Bongars Jakab XVI-ik századbéli francia diplomata, aki IV. Henrik megbízása folytán 1585-ben utazott Bécsből Erdélyen át Konstantinápolyba és tapasztalatait „Collectio Hungaricarum rerum Scriptores“ című hazai történelmi vonatkozású gyűjteményében, 1600-ban kiadta. Naplószerű, rövid feljegyzései között Szamosújvárra vonatkozólag a következőket olvassuk:

„Június 3-án (1585.) a Szamoson átkeltem, Deesen (Deesburg) ebédeltem. — Sóbányák. Délután Szamosújváron (Wywar) mentem át, várát a Szamos egészen körülveszi. Éjjeli szállás egy kis faluban.“

Bongars után Evlia Cselebi török utazó könyvében találunk érdekes és elég terjedelmes feljegyzéseket a XVII. századbéli szamosújvári vár állapotáról. Evlia ide vonatkozó értesítései a következők:

Szamos-Újvár vára. Igazi Ünvár;¹⁾ az erdélyi királyok alá tartozik, de Szulejman khán ideje előtt az egész Magyarországnak kereskedelmi székhelye volt. Vára egy nagy tó partján hatszögű, erős építkezésű szép vár, hét új bástyafala van. Felszerelése és ágyúi jókarban voltak s hatezer harczedzett német katona volt benne, mégis mikor a győzelmes sereg alája érkezvén, megállapodott s napkeletkor az egész katonaság darázsraj mód-

¹⁾ Un=eon török szó: elsőrendű vár.

jára a vár négy oldalának neki esett, a hitetlenek a várból alig tudtak egy ágyut elsütni s egy puskát kilőni. Egyébre nem is volt tehetségük. A papok a bástya fölé a béke zászlóit kitűzték, s jajveszékelni kezdettek, mondván: „Kegyelem! kegyelem!” A vár nyugati oldalánál Melek Ahmed pasa hadtestéből a rumili katonák kötélhágcsókon a vár falaira másztak fel és néhány szerdengecsdi¹⁾ a bástyákra felhatolt. Midőn a lövések és mellvédek tele voltak muzulman harcosokkal, sokan az ellenség közül mintha gödörbe esnének, a vár árkaiba hullottak s azok ott haltak meg. Mohammed népe a vár kapuit kinyitotta s az összes harcosok bementek.

Még nem volt rá eset, hogy aláaknázás és lödözés nélkül így várat foglaltak volna el. Pedig mily erős vár volt ez! Ámde az oszmanli seregtől való félelmükben kegyelemért esedeztek, kérésük azonban nem teljesített s néhány ezeren megkötözött foglyok lettek, vagyonuk pedig a szegény harcosok hadizsákmánya lett. A lőrések fölött én szegény hét szolgálommal elénekeltém Mohammed ezán-ját²⁾ s a győzelmi zászlókat kitűztük. A bálványokat és keresztleket egyik templomban sem hagytuk meg s a képeket is kihordtuk. Magas építkezésű, művészi templomai vannak, melyek mindegyike az égbe nyulik fel s mind kékes ónnal vannak fedve s különféle színű festménnyel kidolgozva. Kiadatott a rendelet, hogy hét templomába mihrábot,³⁾ mimbert,⁴⁾ a müezzinek⁵⁾ máhfil-ját⁶⁾ és kürnáját⁷⁾ helyezzük el, s helyesnek látszott, hogy a muzulmán harcosoknak s az egyistenhívő csapatoknak imahelyévé legyen.

A mi urunk, Melek Ahmed pasa azonban ezt nem tartotta czélszerűnek, ezért a birodalmi előkelők és osz-

¹⁾ Szerdengecshthi: önkényes katona.

²⁾ Ezán (az arabban: hívás) török ima.

³⁾ Mihráb arab szó: áldozóhely, latin ara.

⁴⁾ Mímber: oltár, altare.

⁵⁾ Müezzín (imádságra) hívó (török).

⁶⁾ Máhfil arab szó (egyész száma máháfil): ítélőszék ka-thedra.

⁷⁾ Kürna: vitzartó medencze, fürdő, lavacrum, aquarium.

logos emberek s más tisztek és a harcosok öreg főnökei tanácskozássra gyűltek össze. Melek Ahmed pasa itt így szólt: „Ha azt mondjátok, hogy Erdélyországot az iszlám birodalomhoz kapcsoljátok, ezt sem Jildizim Bajazid khán, sem Szári Gázi Szulejman khán meg nem cselekedhették. Ők a Dunát jelölték ki határvonalúl, erre az oldalra nem tekintettek, hanem azt mondták, hogy ez a Mekka és Medina vákut-ja ¹⁾ legyen s eltávoztak. Ez a vár egészen a Kázirisztán (hitetlenek országa) közepén van s husz nap alatt nehezen jutottunk el ide az iszlám területéről. Ha a várat kijavítjátok, s beléje Allahnak annyi szolgáját helyezvén, eltávoztok, hogyan fogjátok ezt ezután megoltalmazni; mert a környéken az iszlám-váraknak se hire, se hamva nincs. A boldogult Szili Ahmed is helyezhető volna embereket ide, mert az ellenség szeméit elkápráztatta s néhány ezret megsemmisített belőle s előbb ezt megfékezvén, az egész Erdélyországot hozzá kapcsolhatta volna.“ Ezt mondván elhallgatott. Erre a tanácskozók valamennyien így szóltak: „Okos tanács ez. Ez a vár a királyoknak régi székhelye, ha ezt az iszlám-birodalomhoz hozzákapcsoljuk is, ahány ellenség jön, ezt mind megtámadja, elveszi s miatta nehányszor a háború bájait viselni fogjuk; Dsámit, ²⁾ mecsetet lehet belőle készíteni, de megőrizni nem lehet.“

Ez okból a házakból, templomokból, minden értékes dolgot elvittünk s ezt a virágzó várost felégettük és így leirhatatlan sok zsákmányhoz jutottunk. Sőt a királyok palotájával szemközt levő templomban néhány király holttestét is találták a harcosok. Az egyik nagyon értékes drága kövekkel díszített ezüst trónon ült olyan alakban, mintha kormányozna, fején drágaköves koronával és forgóval, rajta értékes selyem-köpenyeg, derekán Számnám öve és kard, kezében pedig drágaköves pálcza volt. Négyfelől aranyozott porcelánedényekben különféle illats arany és üvegserlegekben piros tulipánhoz hasonló borok, jobbról és balról száz erszény köriratos denár volt. A harcosok a zsákmányolásnál egymásnak estek s

¹⁾ Vácut: birtok, a nép lelki javára készült épület.

²⁾ Dsámi, gyűlhely, gyűlőhely.

ebben a csetepatében hetvenen haltak meg. Az elhunytak számára a táborban gödröket ástak s oda temették őket; föléjük köveket raktak, hogy sirjok ismeretlen legyen, nehogy az ellenség megtalálja és elégesse őket. A következő napon Szamosújvárról elindulván, északi irányba mentünk.

*

A XVIII-ik században Illés „Ortus et Progressus“ című latinnyelvű munkájában vannak a hazai örményekről részletesebb közlések. Az utána következő írók forrás gyanánt tekintették az örményekre vonatkozó közléseit s többek között Benkő József, Erdély híres történetírója is felhasználja adatait. Illés András jelzett közleményét az „Armenia“ régebbi évfolyamában magyar fordításban bemutatta, úgy hogy annak újra való idézése ezúttal felesleges. Érdekesek azonban a Benkő József feljegyzései, aki *Historia Transilvaniae* című művének első kötetében ír 1778-ban az örményekkel. Elmondja beköltözésük körülményeit, letelepedésüket, vallási viszonyaikat, egyházi szervezetüket, úgy hogy adatai tudományos hitelt érdemelnek. Közléseinek forrás számba menő jellegénél fogva, itt adjuk egész terjedelmében, szóról-szóra az eredeti latin nyelvű összeget.

§ CLVIII.

Armeni Transilvani, ex Armenia oriundi, a Persis et Turcis pressi, per Chrimiam et Moldaviam pedetentim sedes suas promoventes, anno demum 1672. Transilvaniam ingressi sunt, ex eoque tempore mercium quaestum periclitantur.

1. Scilicet, Rex Armenorum Leo III. duos superstites reliquerat filios, Oscin et Hagagh, quorum dimidio Armeniae Regnum discerptum est. Hagagh enim regmandi accensus cupidine, suaeque penitus immemor gentis, ea lege adversus fratrem, Persica ac Turcica implorat auxilia, ut hi, eo decedente, succedant. Malum hocce consilium consultori exitium adtulit. Nam Persae ac Turcae, postquam Hagaghò solium stabilivissent, moram longiorem aversati, eo per insidias sublato, populationibus ac ferro sui securos Ar-

menos invadunt, injuriis divexant, denique partito inter se Regno, caesis potentioribus civibus finitimam Urbem Ani dictam, de qua illis minime conveniebat, communi consilio diruunt. Hac patriae eversione superstites a caede cives, pars in Crimeam, pars autem (3000 plus minus familiae) in Moldaviam et Poloniam concessere. Pacta subinde cum Moldaviae Dynastis conventionem, in 7. recepti sunt Civitates, quas Templis, aedificiis, mercibus, cet. nobilitarunt. Anno dein 1668, exorta, auctore Henculo, adversus Ducam Moldaviae Principem seditione; jam exciti Turcae, ad oppugnandam munitissimam Podoliae Arcem Caminiecum, proficiscebantur. Perculsi eorum metu Armeni (desolationem undique intuentes) suisque rebus consulturi in alpes, montesque profugerunt; ubi in tertiam hiemem delitescentes, tandem mutato consilio, et deserta Moldavia in finitima Transilvania sedes quaesivere. Gubernabat id temporis Transilvaniam Princeps Mich. I. Apafi, qui domicilium extoribus, ac una mercaturae libertatem, per quam facile concessit. Multi proinde hospitium Armenorum, S. Nicolaum, Sedis Gyergyo Oppidum, alii pagum Szépviz Sedis Csik, alii Bistricium, Görgény, Felfalu, Petele, Ebesfalva, et quosdam alios pagos delegerunt, parere omnes iussi Armeno Iudici, qui Officiliabus locorum, que incolerent, obsequeretur. Postmodum Leopoldus Imp. ius extrumendae Armenopoli (Hung. Szamosújvár) in Transilvania eis concessit; deinde Elisabethopolim quoque (Hung. Ebesfalva) ad habitandum impetrarunt. Locus tandem uterque, Armenop. videlicet et Elisabéthop. Oppidi Privilegium obtinuit a Carolo VI. Imperatore et Transilvaniae Statibus, et quidem Armeni Armenopolitani A. 1726; id quod testatur Diploma 17. octob. eiusdem anni exaratum. Privilegium vero Elisabéthopolitanorum quo iura Oppidi impetraverunt, publicatum est An. 1738. 10. Maii; sed illud nonnullis punctis auctum ac confirmatum, denuo publicatum est An. 1747, 27. Febr. Armenique incolatum non tamen nomen et privilegium Liberae Regiaeque Civitatis, ut putavit P. Andr. Illia in Ortu et Progressu Nationum. Armeni igitur relictis pristinis stationibus,

et excusso Comitatu Sediumque iugo, maximam partem in memorata Oppida commigrarunt; ea aedificiis ornarunt, populo auxerunt, fortunis locupletarunt. Degunt tamen ex iis, in Szépviz, S. Nicolao Gyergyoensi, aliisque Oppidis et civitatibus sparsim, mercaturae dediti. Armeni nostri, memoratam superius gentis suae iacturam, gemebundi, in Libello supplici, Comiti quondam Rabutin Generali per Transilvaniam Commendanti porrecto exponunt, qui sic habet: „Excellentissime Domine Comes et Generalis; nobis Domine, Patrone Gratosissime. Postquam ex arcano Dei consilio, per potentiam Barbarorum, patria pulsus et diversas ad huius mundi plagas dilapsus fuisset infelicissimus hominum Armeni, nos etiam communis naufragii socii, Regnum Transsilvaniae intravimus, et quo quisque nostrum se recipere potuit, variis in locis con-sedimus; ita tamen, ut domos Patriotarum, annuali mercede (nondum enim proprias sedes impetraverunt) pro hospitio conducente, neque ullam externam Oeconomiam exercentes, unius solummodo questurae, tot casibus et infortuniis sustentare cogamur. Et quidem, anteactis temporibus erat nobis aliquod respirium; annuatim enim in Contributionem Regni, centum Thalers, a nobis exigebant; post modum creverunt successive onera (e. gr. An. 1687. Flor. hung. 400.) in tantum, ut in repartitione 800.000. Florenum mille et trecenti floreni ad nos repartiti sunt . . . Excellentiae Vestrae Servi humillimi, universi Negotiatotes Armeni, diversis in locis per Regnum Transilvaniae inhabitantes. Vide plura in Ortu et Pregr. P. Andr. Illiae. Vestes Armenorum Hungaricas imitantur.

2. Quod adinet religionem. Ante adventum in Transilvaniam, Eutythianae plerique haeresi adhaerebant. Anno tandem 1684. Oxendius Verzireski, gente Armenus, Roma, ubi 14. annis moribus et literis excultus erat, redux in Transilvaniam, ad Romana sensa Armenos convertere conabatur, verum potentiores nonnulli, cum Praesule suo Minas vocitato, a Romana lege alieno, conatus eius praefocatum ibant. Postea tamen ii quoque ad communionem Ecclesiae Romanae accedentes, et Oxendium

Episcopali insignitum honore reverentes, in eiusdem gremio Ecclesiae permanere videri poterant. Ast gentilium recens ex Armenia et Moldavia advenientium persuasione inducti, Romana rursus odisse sacra ceperunt. Hoc ubi Transsilvaniae id temporis Episcopus. A. Georg. Martonfius, cui ab Oxendii obitu Armenorum cura concredebatur, innotuit; virum ex eorum numero Catholicis imbutum sacris Michaelem Theodorovicium Sacerdocio initiavit. Is nihil licet, quo populares suos ad Ecclesiae Rom. auctoritatem revocaret, intermisit; sed gravior tunc res fuerat, quam medelam admitteret. Subsequentibus tamen temporibus Ecclesiae Romanae se addixerunt Armenopolitani; quorum exemplo ceteri quoque eidem Ecclesiae sese rediderunt. Hoc inter Armenos peculiare est, ut nativa sua lingua illis S. Missam celebrare liceat.

*

A következő krónikás a XIX-ik század elején, ki szintén a hazai örményekről ad tudósítást, Kazinczy Ferencz, a kiváló magyar litterator. Kazinczy 1816-ban utazta be Erdély nevezetesebb részét s ekkor ismerkedett meg közelebbről az örményekkel. „Erdélyi levelek“ című kötetében igen szimpatikusan is róluk, megemlíti a magyarokhoz való ragaszkodásukat, elismeréssel szól hazafiságukról s röviden elmondja Erdélybe való költözésük és letelepülésük történetét is. Az örmények igazi metropolisában, Szamosújvárt azonban nem fordult meg, — leveleiben legalább ennek semmi nyoma nincs, — csupán Erzsébetvároson járt s itten való tartozkodásának apropójából írta az örményekről a következő sorokat:

„Kevés órák mulva elterüle előttünk a szép sík, melyen Szent- Erzsébet, a magas két tornyú templomával és cserépfedelű házaival, kevélyen fekszik, Apafinak kastélya az ezzel összeragadt Ebesfalván áll. Bornemissza Anna már érzé a szülés fájdalmait, midőn a csauz jöve, hogy a basa sátorában fejedelemmé tétessék, a hogy a proféta kené azt királynak, ki atyja szamarait fel nem tudá találni. Apafy érzé, hogy ő nem igazgatásra született s vonogatta magát; de vitték. Még nem érének ki a határból, midőn hozá a nyargaló cseléd, hogy fia született. — Kastélyának nyoma sincs többé.

Hagag, ifjabb fia III. Leo armeniai királynak, fellá-
zada Oxin bátyja ellen, s segélyére szólítá szomszédait, a
törököt és perzsákat. A segélők itt is megtevék a mit
szoktak: feloszták birtokát, magát megöleék. Népe elszélede
s három ezer háznép Moldvában telepedett meg, és
Lengyelországban. Most Moldvát is el kelle hagyniok, mert
a török 1672-ben oda csapott, s Apafy befogadá. Tulaj-
don birákat engede nekik, de alája veté a helybeli elől-
járóknak. I. Leopold a helyet egészen nekik hagyá, s
Szamosújvár és Szent-Erzsébet, más nevével Erzsébet-
város, elébb mező, tovább szab. kir. városokká lettenek.
A nép gyarapodik, mely kereskedést üz, s
érdemli szerencséjét, mert a nemzet nyelvét,
öltözetét, szokásait szereti, s magát a magyar
földön idegennek nem nézi, idegennek nem
nézeti.

Idejövetelők előtt Eutychesnek követték tanításait, de
Oxendius Verzeresky társok, ki tizennégy esztendeig lakott
Rómában, visszavezeté az anyaszentegyház kebelébe,
melynek oly buzgó gyermekei, hogy buzgóbb senki nem
lehet. Miséjük örmény nyelven olvastatik, mint az egyesült
oroszoknál és oláhoknál a magukén.

DR. BÁNYAI ELEMÉR.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Nevezetes orvosi honorárium. Az a nagyértékű orvosi könyv,
melyet Mály István dr., a kolozsvári örmények doyenje a
Mátyásházi muzeumnak adományozott, méltán kelthette fel
Berzeviczy kultuszminiszternek is a figyelmét, mikor annak
egyes művészi lapját a könyvszakértők 100—200 koronára teszik.
Ennek az Albin-féle atlasznak még az is egy érdekessége, hogy
azt mint kezdő fiatal orvos Mály István egy sikeres gyógykezelés
után orvosi honoráriumban kapta valamelyik főuri betegétől.
És ez az orvosi tiszteletdíj 40 évi birtoklás után meghozta tulaj-
donosának a köztisztelet és elismerés olyan dús kamatait, hogy
ma már kétszeresen büszkén és férfias önérzettel tekinthet Mály
dr. pályája kezdetének tövises, de ime most már babérokat hajtó
borostyán-koszorújára. A „Magyarország“ 239. száma Albinus
unikum számba menő művét ezer koronára becsüli.

A kolozsvári örmények nesztorai. A Kolozsvárt élő örmények közt napjainkban legmagasabb életkort ért el lompérdi Korbuly Bogdán, ki 88 éves, utána következik id. Csiki József 85, Jakabb János 83, Szongott János 82, Simay Gergely 81, özv. Zakariásné 80 éves stb. Az ezelőtt mintegy 30 évvel elhalt Merza János érte el a kolozsvári örmények közül eddigelé a legnagyobb kort, ki ugyanis 91 éves korában is nem végelgyengülésben, hanem tüdőlobban halt el. Neje is, szül. Szenkovits Mária a 80-at jóval túlélte. A közelmúltban a 80 éves kort jól meghaladva hunytak el. Wolff János. Vikol Gergely, Szenkovits Márton, özv. Duha Kristófné és Jakabb Jánosné, Merza Johanna. Még régebben özv. Murádné, özv. Gyergyóiné, özv. Simayné (Láni néni), özv. Tamásiné Merza Józefa, özv. Tamásiné szül. Buzetzkó Anna, özv. Papp Kristófné, Czetz Gergely, Mály Tódor, id. Akontz István stb. szintén a 80 év küszöbén fejezték be életüket. Azonban nemcsak a kolozsvári, de általában a hazai örmények közt nem ritka a magas életkor az állítólag annak nem kedvező dús örmény konyha ellenére. Érdekes volna a magyar-örménység körében eddig előfordult legnagyobb életkorokat statisztikailag bár vázlatosan összeállítani.

Magyar tudós angol könyve. Éppen most jelent meg a londoni könyvpiaczon, messze földön híres tudósunknak: Vámbéry Arminnak *The story of My Stuggles* című műve, a melyben Abdul Hámid szultán vallomásairól mond el érdekesnél érdekesebb dolgokat. Ebben olvassuk ezt is: Bár a szultán jót akar, mégis türi a korrump régi állapotokat. 1890-ben dühében ezeket mondotta: „Majd lecsendesitem én ezeket az örményet. Olyan pofont adok nekik, a mitől azután megokosodnak és fölhagynak forradalmi törekvéseikkel.“ Ez a pofon rettentő mérsárlást jelentett, mondja Vámbéry, mert a szultán megtartotta szavát. Kegyetlenségét így védelmezte: „Azzal az ellenséges indulattal szemben, a melyet a keresztény világ irántam tanusít, mintegy kényszerítve vagyok, hogy drasztikus rendszabályokhoz nyuljak. Mikor Romániát és Görögországot elvették tőlünk, akkor Európa a török birodalmat lábaitól fosztotta meg. Bulgária, Szerbia és Egyptom elvesztése kezüinktől rabolt meg, és most az örmény agitacio utolsó élet-erőnket is el akarja venni, a belünket akarja kigázolni, — egy a mi teljes megsemmisülésünk kezdete lenne és ez ellen nekünk minden erőnkkel védekeznünk kell.“ („Budapesti Hírlap“).

Szucsávai örmények. Lapunk olvasói ismerik azt az érdekes kérdintésvényt (interpelláció), melyet Presanse francia képviselő intézett nemrégén Franciaország külügyminiszteréhez, az örmény kérdés ügyében. Alig adta meg Delcasse a kérdintésvényre a kielégítő választ, a hálás örmények azonnal táviratban és levelekben köszönték meg Presanse-nek a becses érdeklődést. A sok levél közül itt csak a szucsávai (Bukovina) örmények táviratát

közöljük: „Fransis de Presense képviselő urnak. Pale Bourbonn Paris. A szucsávai örmény egyház előjárósága meleg köszönete, mond képviselő urnak azért a kiváló beszédért, mit könyörületet érdemlő nemzetfeleink érdekében a képviselőházban tartott. Prunkul Várteresz lovag.“

Jókai, mint nemzetiségi képviselő. Jókai is csak nemzetiségi kerülethez tudott jutni! — mondták a képviselőházban, ami Jókait kihozta sodrából, feliratkozott s akkor mondtotta az emlékezetes szavakat, hogy: Rossz szolgálatot tesznek azok hazájuknak, akik Magyarország vidékeit nemzetiségek szerint osztályozzák. Így olvassuk ez érdekes adalékot egy budapesti politikai napilapban. A magunk részéről még hozzátehetjük, hogy Jókai egy időben az örmények által lakott, kis-küküllőmegyei szab. kir. város: Erzsébetvárosnak is volt országgyűlési képviselője, s az országgyűlésen lelkes beszéddel védelmezte az Erzsébetvárosra helyezett megyei székhelyet ennek Dicsőszentmártonba tervezett áthelyezése ellen; — de álláspontjával a képviselőházban kisebbségben maradt. Erzsébetvárosnak megmaradt ugyan törvényszéke, — de elvesztette a vármegyét!

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Elsőrendű örmény tragikus. Mákszudiánt, ki nemrég végezte a párizsi színészeti iskolát (conservatore), hol a tragédiát tanuló növendékek közt a legkitünőbb: az első volt, — Párizs legjelentékenyebb színházai igen előnyös feltételek mellett szerződtetni akarják.

A Pákráditák lánya. (Költemény prózában.) Hol fénylőbb az ég, zöldebb a mező, hol a nap arany-sugarban kél, — ott van az én édes hazám, ah oda, visszavágyom én.

Hol magas bérczek tetején, atyáim ősi fészke áll és dult bár vész, vihar fölötte, szilárdan áll a büszke vár.

Számüzve népem törzsöke, világgá, messze tűnt atyám, védetlenül bolyongók én és zordon halálba ment anyám . . .

Mégis nagy Ég arra kérlek, hogy a légnék szárnyain vigy el engemet édes hazámba, hol minden egyes fűszál, fa, virág, rom, felejthetlen emlékeimnek egy-egy kedves jele.

A nagy királyok lánya, a Pákráditák büszke sarja, hozzád fohászodom égnek Istene, hallgass meg hő imámat és oszlasd el a vészes felhőket édes hazámról. Engedd, hogy ezután is úgy legyen: hazám legyen nagy és szabad.

Ha kell vezekelek én, de hazámat lengje körül a béke és nemzetem legyen újra nagy és dicső. (Mihályfy Imre).

Szisuán cím alatt örmény új havi folyóirat indul meg 1905. január 1-én Alexandriában (Egyiptom). Minden egyes füzet 32 lapra terjed. Előfizetési ára egész évre 12 korona. Cím: Redaction de la Revue Sisuan, Alexandrie Egypte.

Hogyan öltözködött szépányánk? Két- háromszáz évvel ezelőtt a szoknya nem az volt, a mi ma. A tizenhatodik században a ruha mindig ugyanabból a szövetből készült és a derekat a szoknyához varrták. Ez a divat a tizenhetedik század első éveiben változhatott meg; a vállat azonban, ha más szövetből készült is még mindig a szoknyához varrták. Nem sok idő múlva belátták ennek a divatnak a célszerűtlen voltát és a vállat a szoknyától függetlenül, külön darabnak varrták, hogy váltogatni lehessen. Akkor lett szükségessé a szoknyakötő is. Thurzó-Ilona számára 1614-ben már hat szoknyakötőt vásároltak. 1620 után a vállat önálló, külön darabban készítették. A szoknya egyöntetű formája a tizenhetedik század első éveiben kezdett megváltozni. A hosszú, sleppes, kerekaljú, kurta és rövid szoknya, hol egy időben, hol egymásután kezdik meg a lenni, vagy nem lenni harcát. A rövid és a kurta szoknya között minden bizonynyal volt valami különbség. A rövid szoknya, a leltárak tanúsága szerint, nem lehetett egyéb, fél felsőszoknyánál, a melyet a földig érő alsó, hosszú, kerek-aljú, vagy kurta szoknyára borítottak s ezt földig be térdig, vagy azon felül. Az ilyen rövid felső szoknyát másféle kelméből varrták, mint az alsót és a színe is más volt. Mindezt a szoknyaformát egyaránt használhatták viselő-, vagy disz-öltözetnek. A disz-ruha főkelléke a nehéz és értékes szövet volt, drága himzés-sel ékesítve, a melyet gyönggyel, kaláriszal, vagy drágaköves boglárral tarkították. Elterjedt voltánál fogva az első helyen a gyöngyös-szoknyát kell említeni. A Thurzó-leányoknak szinre, diszítésre egyforma gyöngyös szoknyáik voltak. A szoknya meggyoszínű, sima bársonyból készült s alján két, az elején négy rend gyöngyös prémmel volt megrakva. A kaláriszal diszített szoknyának egy nagyon szép példánya, melyet hajdanta Esterházy Orsolya viselt, a mai napig megmaradt. A vont-arany szoknyát alig kellett volna diszíteni, mert a gyöngye már magában véve is elég fényes és értékes; de azért alig van olyan vont-arany szoknyáról említés, a mely ne lett volna paszománttal, tűzéssel, prémmel, vagy arany-szövessel diszítve. 1684-ben Varkóczyné az egyik ilyen szoknyája aljára három rend bársonyt, a másikra meg bársonyprémet varratott. A bársony különböző fajából is diszes öltözetet készítettek. A tar-bársony nem volt valami nagyon kapós; annál nagyobb kelete volt a sima bársonynak. A virágos bársonyt is nagyon kedvelték; még pedig kétfélet használtak: az egyikbe a virágot másféle színű selyemmel, arany- vagy ezüst fonállal szőtték; a másik egyszínű maradt. A nehéz selyemkelmék között a kamukának több fajtáját ismerték és használták. Például a tündöklő kamukát, a mely kék-, vagy többszínű szelyemből akkép volt szöve, hogy a világosságnak tartva: az egyik, vagy a másik színt játszotta. A kamuka tulajdonképen egyszínű, nehéz, virágos selyemkelme volt, a mely az egész országban nagyon el volt terjedve. Atlaszruhát talán még többet viseltek, mint kamukát. Legjobban

szerették az egyszínű, sima atlaszt. Ünnepi ruhára még nagyon kedvelték a drága gránát- és selyem-posztót, a viselőruhát leginkább angol és ráfsi-posztóból varrták. Az ujjas szoknyához anynyira szükséges bordás derekat, úgy látszik, a tizenhetedik század első éveiben kezdték használni. A korcsvány-nak, vagy korcsány-nak nevezett füző eleinte nem volt külön ruhadarab, hanem: elől, vagy hátul a bordás derékhoz volt varrva és a mikor ennek segítségével a vállat összefűzték: beborították és azután a ruha kelméjét aranyozott, vagy ezüst gombocskákkal begombolták. Idővel a korcsányból fejlődött a váll alatt levő külön mellfüző. Külön azonban a tizenhetedik század közepe előtt alig viselték. Erre az időre esik az is, a mikor a vállat és a ruhadereket halcsonttal kezdték bordázni. Az az ujtás gyorsan terjedhetett, mert Zrinyi Ilonának regéci várházában már nagy készlete volt belőle.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Az Európába jött örmény küldöttség. A katolikosz által Európába küldött érsekek, kik Angolországban várják Eduárd királynak, ki a marienbadi fürdőn időzött, haza jövetelét, hogy a katolikosz levelét személyesen adhassák át.*) Dr. Loris-Melikov János, ki Ajvázián és Szárádseán érsekekkel jött, az „Eszosijét Pres“ részéről hozzájok küldött tudósító előtt így nyilatkozott: „Mi nem akarunk Törökországtól elszakadni, sőt követeljük, hogy adassék meg a jog arra, hogy csendesen élhessünk és ne kellesen folytonosan félnünk azon kegyetlenségektől, melyeket Törökország mi reánk mér. Ha a hatalmak egyhangúlag protestálnának a szultán előtt és a szükséghez képest hajókat küldenének a török vizekre, akkor megadatnék nekünk ez a jog. Nincs szó háboruról, hanem az erkölcsi nyomás némi neméről, melyre közvetlenül engedni fog a szultán. Ime Amerika szükségesnek látta azt, hogy Smyrna vizeire hajórajt küldjön, mert különben nem tudna követelésének érvényt szerezni. Ezen hajóraj látogatásából bizonyára csak haszon fog hárulni az örményekre és a misszionáriusokra, kiknek sorsa békés időben is elviselhetetlen.“

A bécsi mechitharisták új abbása. Az Ajdinián érsek halálával üresedésbe jött abbási széket szentséges atyánk X. Pius betöltötte, midőn 1904. január 29-én kelt brevejével Thorneán Tádét, ki már azelőtt helynöke volt a bécsi mechitharisták zárdájának, abbássá nevezte ki. Az abbási széknél két jelöltje volt, egyik volt a most kinevezett Thorneán Tádé és a másik volt a szamosújvári születésű Duha Dávid, ki jelenleg az újvidéki örmény kath. parochiát adminisztrálja.

*) Tér hiány miatt kimaradt a mult év füzeteiből. Szerk.

kara ajánlotta őt az igazgatóság figyelmébe. Dr. Pap István a classica-philologia terén jeleskedik, Grabovieczky pedig méltó utóda a kedvelt Uferbáchnak. Fogadja mindhárom kedvelt tanár meleg üdvözlőnként!

— A „József főherceg sanatorium-egyesület“ szamosújvári hölgybizottsága 1905. évi január hó 7- és 8-dik napjain a sanatorium czéljaira a városi vígadó összes termeiben hangversennyel egybekötött bazárt rendez. Belépti díj esténként 1 kor. 20 fillér, melyért a résztvevők egy-egy sanatorium sorsjegyet is kapnak. Kezdete este 6 óraker. Védnökök: Tódorfi Lukács, Terey József, László József, Mártonfi Lajos dr., Nagy Lajos, Zakariás József dr., Papp Márton. Tüzes Jenőné elnök, özv. László Lajosné alelnök, Domonkosné Solti Mária jegyző, Karsay Gyuláné pénztáros, László Márton dr. titkár. A táncrendező bizottság 42 tagból áll. Műsor. Első nap: 1. Karének. Előadja a dalzene-egylet. 2. Népszerű értekezés a védekezésről a tüdővész ellen; tartja dr. Gopcsa Jakab. Hegedű-szóló. Előadja Berán János, zongorán kíséri Bárány Mariska. 4. Monolog, Feldmann Szidónia. 5. Duett. Éneklék László Mariska és Matild, zongorán kíséri Berán János. 6. Szavalat. Előadja Papp Kata. 7. Karének, a dalzene-egylet. Második nap: 1. Zongora, négykézre játszák Papp Anna és Tilda. 2. Monolog, Áján Berta. 3. Énekel Áján Mariska, zongorán kíséri Berán János. 4. Szavalat, Boné Zoltán. — Mindkét este a hangversenyt közvacsora, második este pedig a közvacsorát tánc követi.

— Tell Margitot, ki polgári leányiskolánk tanítónőtestületének munkás tagja, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a X. fizetési osztályba rendes tanítónővé nevezte ki.

— Suciú László, a helybeli görög kath. tanítóképző intézet tanára, — és Balla Terka, ki a városi örmény kath. leányiskolában tanított, nyugdíjba vonult.

— Dr. Gopcsa László kultuszminiszteriumi osztálytanácsos a karácsonyi szent ünnepet e város falai közt ünnepelte: lejött testvérei, rokonai, ismerősei látogatására. Meglátogatta volt tanárát Szongott Kristófot is, kivel igen érdekes dolgokat beszélt a létesítendő „Örmény Múzeum“-ról. Meleg érdeklődését Múzeumunk iránt azzal is tanusította, hogy rögtön átadott a Múzeum számára két érdekes tárgyat: mindkettőt örmény kéz készítette. Egyik csinos porcellán-szivarhamútartó, evvel az örmény felirással: „*ԱՐՄԵՆԱ*“ (Árczakánk; visszhang). A másik tárgy: egy ebfából készült ezüsttel diszitett értékes séta-pálca. Mindkét tárgyat a kiváló állású, nemes adományozó, kinek adományáért a Múzeum nevében ezennel köszönetet is mondunk, Konstantinápolyban vette örmény kereskedőktől.

— Az „Armenia“ mult évi folyamának deczemberi füzetében a boriték utolsó oldalán észrevéltenségből ez a két sajtó hiba csuszott be, melyeket ezennel kijavítunk. Alulról a 8-dik sorban kimarad a „kiváló“ szó elől az „a“, a 13-dik sorban pedig „egy örmény barátom“ helyett olvass: „egyes örmény barátaim“.

MEGHÍVÓ.

Az „Örmény Múzeum“ alakuló közgyűlését Szamosújvártt 1905. január hó 8-án (vasárnap) délelőtt 11 órakor tartjuk meg a városi tanácsház tanácskozó termében, melyre az érdeklődő városi és vidéki közönséget (férfiakat és nőket) tisztelettel meghívjuk. Reméljük, hogy nemcsak városi közönségünk számos tagját, de a vidék, sőt a testvérvárosok (Erzsébetváros, Gyergyó-Szent-Miklós, Csik-Szépvíz) érdemes képviselőit is szíves körünkben fogjuk tisztelhetni.

A közgyűlés főbb tárgyai: az alapszabály-tervezet tárgyalása és a tisztikar megválasztása.

Szamosújvár, 1905. január 1-én.

Szongott Kristóf

a szervező bizottság elnöke.

— Az innen szakadt és déli Magyarországon letelepült legjelentékenyebb örmény családok közül a mult két éven belül meglátogatták városunkat gróf Karácsonyi Jenő nevével, gróf Karátsonyi Aladár előbb titkárával, később leányaival együtt; továbbá báró Dániel Ernő volt miniszter és fia, báró Dániel Tibor. — Végre a mult november hóban két napot töltött közöttünk Dániel László, a volt nográd-megyei főispán unokaöccsével dr. Dániel Pállal. Évekkel ezelőtt itt járt Dániel László édes atyja, a híres néhai Dániel Pál is, aki a szabadelvű pártnak alelnöke volt. Ide jött, hogy lapunk szerkesztőjétől bővebb adatokat kérjen egyik öséről: Chêngánosról. Nemcsak arczképét őriztük meg néhainak, hanem hív emlékezetben tartjuk még most is azt a sok szép, jellemző esetet is, mit becses életéből nekünk elmondott. Derék fia és unokája szintén családi ügyben jártak itten: néhány matriculáris adatra volt szükségük; azért csak Bárány Lukács főesperesnél, ki másnap a kiváló vendégek tiszteletére fényes ebédet adott, — és lapunk szerkesztőjénél. . . tettek látogatást; de jártak az örmény kath. plébániai, valamint a Szent-Ferencz-rendi templom sírboltjában is: keresték a szamosújvár-németi-i Dániel-család itt temetkezett tagjainak sírjait. Jó benyomásokkal és kellemes emlékekkel távoztak az ősök szülővárosából vissza Torontálmegyébe (Kanak és Ó-Lécz). Becses látogatását azzal is emlékezetessé tette Dániel László, hogy családjával és rokonaival együtt 550 koronát adott a felállítandó Verzeresku-szoborra.

— A folyó tanév elején két új tanárt nevezett ki a közoktatásügyi miniszter állami főgymnasiumunkhoz: Reithofer Ödönt, ki Egerből helyeztetett át és Pap István kezdő tanárt, ki a napokban tudori oklevelet szerzett; Graboviczky Leo helyettes tanár pedig a most lefolyt deczember havában ideiglenes rendes tanárrá neveztetett ki. Mind a három derék tanár valóságos nyereség iskolánkra nézve, városunk társadalma pedig három mívelt, kedves taggal szaporodott. Reithofer olyan kiváló erő a természettudomány terén, hogy a kolozsvári tudomány-egyetem bölcsészeti